

Reykjavík, 21. febrúar 2024

**Til allsherjar- og menntamálanefndar Alþingis
Frá forseta Menntavísindasviðs HÍ**

Efni: Umsögn um þingsályktunartillögu um breytingu á aðalnámskrá grunnskóla, 154.
löggjafarþing, þingskjal nr. 87

Með erindi þessu er brugðist við ósk allsherjarnefndar um umsögn um ofangreinda
tillögu sem Flokkur fólksins hefur lagt fram.

Tillagan felur í sér að Alþingi feli mennta- og barnamálaráðherra að innleiða
hugmyndafræði verkefnisins *Kveikjum neistann* og gera eftirtaldar breytingar á
aðalnámskrá grunnskóla:

- a) að leggja áherslu á bókstafa-hljóðaaðferð við lestrarkennslu.
- b) að innleiða í stað leshraðamælinga stöðumatspróf með bókstafa-hljóðaaðferð,
lesskilningspróf og mat á skriflegum texta.
- c) Að leggja áherslu á að hver nemandi fái áskoranir miðað við færni.

Við innleiðingu framangreindra breytinga verði haft samráð við Rannsóknarsetur um
menntun og hugarfar og samtök kennara.

Það hefur sannarlega tekist að kveikja neistann í Vestmannaeyjum og verkefnið hefur
jafnframt kveikt neistann í samfélagslegri umræðu um menntamálin, ekki síst læsismálin.
Það er mikið ánægjuefni þegar breið samstaða myndast um menntamál, líkt og í
Vestmannaeyjum, og að kastljósið beinist að þeim mikilvæga málaflokki sem lestur og
læsi er. Því er sannarlega fagnað að þingmenn vilji leggja sitt lóð á vogarskálar um að
efla íslenskt menntakerfi. Undirrituð kallar hins vegar eftir mun víðtækara samráði við
fræða- og fagsamfélagið en ofangreind þingsályktunartillaga byggist á og telur
óskynsamlegt að leggja upp í þá vegferð að innleiða aðferðafræði sem unnið er með í
þróunar- og rannsóknarskyni í einum grunnskóla og er komin stutt á veg.

Í greinargerð með tillögunni kemur fram að árangur íslenskra nemenda í PISA-könnun sé
með öllu ólíðandi og er fullyrt að megin ástæðan séu að ríkjandi lestrarkennsluaðferðir
hér á landi séu slakar. Vissulega er brýn þörf á að efla hæfni og árangur íslenskra
nemenda, s.s. í PISA- könnuninni, en höfundar tillögunnar draga upp ákaflega einfaldaða

mynd af stöðu mála. Árangur nemenda í PISA hefur dalað á síðustu árum innan flestra vestrænna landa. Allar vestrænar þjóðir takast á við breyttan samfélagslegan veruleika þar sem lestur, ekki síst bóklestur, er á hröðu undanhaldi, og börn og ungmenni nota stafræna miðla, myndbönd og örtexa til að afla sér upplýsinga. Hér á landi er sótt að íslenskunni úr öllum áttum og staðan er orðin sú að það heyrir oft að ung börn leiki sér jafnvel saman á ensku, svo vön eru þau orðin að hugsa á ensku. Slakan árangur 15 ára barna á PISA-könnun má því rekja til mun flóknari þátta en þess hvernig börn læra lestur í fyrsta bekk grunnskóla. Rannsóknir, bæði hér á landi og erlendis, sýna að mikil þörf sé á að vinna mun markvissar með læsi og lestur á mið- og unglingastigi grunnskóla (Sigríður Ólafsdóttir og Baldur Sigurðsson, 2019). Bent hefur verið að leggja þurfi ríka áherslu á lesskilning, orðaforða og fjölbreytt máluppeldi, bæði innan skóla en ekki síður á heimilum (Sigríður Ólafsdóttir og Baldur Sigurðsson, 2017).

Tillagan gengur út á að lögbinda svokallaða bókstafa-hljóðaaðferð við lestrarkennslu, en rannsóknir hérlendis sýna að nú þegar nýta meirihluti kennara á yngsta stigi þá aðferð enda hafa fræðimenn mælt með þeirri aðferð um árabil. Alþingi hefur ríka skyldur þegar kemur að því að móta löggjöf sem markar stefnu og áherslur í þágu þjóðar og samfélags. Ýmis lög ramma inn hlutverk menntastofnana og skerpa á margþættu mennta- og uppeldishlutverki þeirra og ábyrgð gagnvart skjólstaðingum og samfélagi. Nýlega voru lög um menntun kennara endurskoðuð en þau voru einnig endurskoðuð árið 2008 og var þá nám kennara lengt úr þremur í fimm ár. Í nýjum lögum um kennaramenntun er höfuðáhersla lögð á hæfni kennara sem sérfræðinga í kennslu, námi og þroska nemenda. Það skýtur skökku við að löggjafa sé ætlað að festa í lög þær aðferðir og verkfæri sem kennarar skuli nota. Í Aðalnámsskrá grunnskóla kemur fram að kennarar gegni lykilhlutverki í skólastarfi. Fram kemur að "... fagmennska kennara byggist á sérfræðilegri starfsmenntun, þekkingu, viðhorfum og siðferði starfsins. Fagmennska kennara snýst um nemendur, menntun þeirra og velferð" (bls. 4). Þá kemur fram að kennarar beri ábyrgð á að útfæra í kennslu og skólastarfi í samræmi við menntastefnu og aðalnámsskrár.

Tekur lestrarkennsla ekki mið af vísindum?

Því er haldið fram í greinargerð að tímabært sé að lestrarkennsla taki mið af fremstu vísindum og vísað til orða Hermundar Sigmundssonar, prófessors. Hið rétta er að lestrarkennsla á Íslandi hefur mótast og þróast á grunni bestu þekkingar hverju sinni og er ennþá að mótast og þróast þar sem að námsumhverfi og félagslegur veruleiki barna hefur tekið stökkbreytingum. Því er hér tekið undir þá áskorun sem tillagan byggist á að það þurfi að efla stuðning við læsi og lestur barna. En ef markmiðið er að bæta árangur

á PISA-könnun þá liggur beinna við að stórefla lestrarkennslu og áhuga barna á lestri á mið- og unglingastigi.

Lesfimiþróf

Tillagan byggist á þeim misskilningi að aðalnámsskrá grunnskóla segi fyrir um hvaða matstæki eigi að nota í skólastarfi. Ólíklegt er að höfundar tillögunnar hafi kynnt sér til hlítar hvar þau tilmæli liggja að það skuli prófa börn í leshraða þrisvar sinnum á ári. Enda eru þau tilmæli ekki til. Orðið *lesfimi* kemur einu sinni fyrir í aðalnámsskrá grunnskóla og þá í kafla um hæfniviðmið um kennslu íslensku sem annars máls. Hins vegar er rík ástæða til að kanna til hlítar með hvaða hætti lesfimiþróf eru kynnt og notuð innan íslenskra grunnskóla. Mælingar á lestrarhraða geta verið nýttar til að bera saman stöðu ólíkra nemendahópa, s.s. milli bekkja, skóla og landshluta eða til að auðvelda kennurum, foreldrum og nemendum að fylgjast með framvindu lestrarnáms, þar sem góð lesfimi er mikilvægur mælikvarði á lestrarhæfni viðkomandi (sjá t.d. Rannveig Oddsdóttir, 2018). Rannsóknir sýna jafnframt að lesfimiþróf geti gagnast mjög til að meta framvindu á sjálfvirkni í lestri og umskráningarfærni sem alla jafna helst í hendur við þróun lesskilnings. Lesfimiþróf eru einnig öflug tæki til þess að skima fyrir mögulegum lestrarörðugleikum, en rannsóknir á meðal íslenskra nemenda hafa m.a. sýnt að lesfimi, ásamt orðaforða, veitir einna sterkustu forspána um það hvort 15 ára nemendur lenda yfir eða undir tveimur lægstu hæfniþrepunum í lesskilningi í PISA prófinu (Freyja Birgisdóttir, 2016). Hér, eins og með svo margt innan menntakerfisins, þarf þó að sýna skynsemi og innsæi inn í notkun matstækisins, ekki síst hvernig það er túlkað og kynnt. Tekið er undir áhyggjur af því að þau börn sem ekki ná nægilega góðum tókum á lestrarhraða upplifi niðurbrot og skömm, ef þau síendurtekið standa sig illa og verr en jafnaldrar sínir. Tímabært er að endurskoða vandlega með hvaða hætti lesfimiþróf eru nýtt, en ekkert mælir með því að láta alfarið af því að nýta lesfimiþróf. Það er samkvæmt lögum um grunnskóla á ábyrgð stjórnvalda að ytra mati á skólastarfi sé sinnt, meðal annars með gerð kannana og stöðumats og geta stjórnvöld falið stofnunum sínum að sinna slíkum verkefnum. Eru því miklar væntingar gerðar til nýrrar Miðstöðvar menntunar og skólaþjónustu sem taka mun til starfa 1. apríl og er meðal annars ætlað að skipuleggja skólaþjónustu.

Nemendur fá áskoranir miðað við færni

Þriðji liður tillögunnar felst í því að stjórnvöld tryggi að allir nemendur fá áskoranir miðað við færni. Lítið segir í greinargerð um þennan lið tillögunnar en þessi tillaga bætir litlu við núverandi menntastefnu þar sem kveðið er á um að komið skuli til móts við þarfir allra nemenda. Í grunnskólalögum segir: "... skal grunnskóli leitast við að haga störfum sínum í sem fyllstu samræmi við stöðu og þarfir nemenda og stuðla að alhliða þroska,

velferð og menntun hvers og eins (2. gr.) Í 17. gr. grunnskólalaga kemur fram að "Nemendur eiga rétt á að komið sé til móts við námsþarfir þeirra í almennum grunnskóla án aðgreiningar, án tillits til líkamlegs eða andlegs atgervis.

Nemendur sem eiga erfitt með nám sökum sértækra námsörðugleika, tilfinningalegra eða félagslegra örðugleika og/eða fötlunar, sbr. 2. gr. laga um málefni [fatlaðs fólks], 1) nemendur með leshömlun, langveikir nemendur og aðrir nemendur með heilsutengdar sérþarfir eiga rétt á sérstökum stuðningi í námi í samræmi við metnar sérþarfir." Því má segja að löggjafinn hafi komið því rækilega á framfæri að hver nemandi eigi að fá áskoranir miðað við færni. En verkefnið er flókið og er í raun viðvarandi verkefni kennara og skólastjórnenda að leitast við að tryggja að hver nemandi fái nám og kennslu við hæfi. Til að mynda er færni sex ára nemenda í lestri ákaflega breytileg, allt frá því að barn hefur nám í fyrsta bekk grunnskóla fulllæst yfir í það að barn getur útskrifast úr 10. bekk grunnskóla án þess að hafa náð grunntökum á lestri.

Eitt af meginhlutverkum menntakerfisins er að jafna stöðu barna og gefa öllum jöfn tækifæri til náms og virkrar þátttöku í samfélaginu. Það er því til mikils að vinna að hvert barn fái kennslu og áskoranir við hæfi, jafnt börn sem takast á við lestrarörðugleika sem og bráðger börn sem þurfa sífellt ný og hvetjandi námstækifæri. Lítið hefur verið rætt um þann hóp barna síðustu árin og hefur þeim börnum sem ná framúrskarandi námsárangri á PISA fækkað hlutfallslega mikið hér á landi. Tekið er undir mikilvægi þess að nemendur fái áskoranir miðað við færni en óljóst er hvernig fyrrnefnd tillaga sker sig frá núverandi menntastefnu.

Hvað segir núverandi aðalnámskrá grunnskóla um lestrarkennslu?

„Það er mikilvægt markmið lestrarkennslu að leið nemandans liggi til sjálfstæðis þannig að smám saman fari hann að velja sér lesefni og geri sér grein fyrir gæðum þess og tengslum við nám, þörf og áhuga. Þá er mikilvægt að hann læri og geti beitt aðferðum við lestur og skilning sem hann velur í samræmi við tilgang lestrar. Góð lestarfærni er undirstaða ævináms og þess að geta aflað sér upplýsinga sem gera kleift að taka virkan þátt í lífi og menningu þjóðarinnar. Leita þarf allra leiða til þess að bæta stöðu þeirra nemenda sem af einhverjum ástæðum gengur illa að læra að lesa og grípa þarf inn í sem allra fyrst.“

Hvað segir aðalnámskrá um íslenskukennslu?

„Hlutverk íslenskukennslu, kennslu í íslensku táknumáli og máluppeldis er viðtækt og margbrotið. Mál og bókmenntir eru menningararfur þjóðarinnar sem ber að rækta, virða, njóta og þróa. Sá arfur á eflaust drjúgan þátt í stöðu læsis þjóðarinnar og hve sjálfsgagt það þykir að læra að lesa, skrifa og beita máli svo skiljist. Kennslan hefur einnig það

hlutverk að efla tjáningu og sköpun í töluðu máli og rituðu, nota málið og kynnst mætti þess. Gott og ríkulegt talmál er ein meginforsenda samskipta og miðlunar og svo á einnig við um ritmálið sem er miðill sköpunar og birtir nýja þekkingu.”

Er tímabært að endurskoða aðalnámskrá grunnskóla?

Núgildandi aðalnámskrá grunnskóla var birt árið 2011 og braut þá blað í sögunni þar sem þá var sett fram í fyrsta sinn heildstæð námskrá fyrir leik-, grunn- og framhaldsskóla. Síðan þá hafa einstaka kaflar aðalnámskrár verið endurskoðaðir. Margt hefur breyst á þeim 13 árum sem liðin eru frá útgáfu aðalnámskrár, framhaldsskólinn hefur verið stytur um eitt ár, hlutfall nemenda af erlendu bergi stóruakist, sett hafa verið ný lög um menntun kennara sem m.a. fólu í sér eitt leyfisbréf óháð skólastigi og að lokum má nefna að ný menntastefna var sett fram vorið 2021. Við má bæta að heimssamfélagið allt gekk í gegnum heimsfaraldur og stafræn þróun í námi og kennslu tók stökk. Því er óhætt að segja að tímabært sé að endurskoða aðalnámskrá í ljósi breytinga í samfélagi og nýrra áskorana. *Hér er þó ekki mælt með því að löggjafinn beini þeim tilmælum til allra kennara að nýta eina lestrarkennsluaðferð umfram aðra.* Miklu fremur skal beina þeim tilmælum til allra kennara að beita árangursríkum aðferðum við kennslu og aðferðum sem koma til móts við ólíkar þarfir nemenda.

Valdeflum kennara

Tillagan í heild felur í sér vissa vantraustsyfirlýsingu til grunnskólakennara landsins og byggist á vanþekkingu á starfi kennara. Mun farsælli nálgun er að styðja við kennara með því að stórefla rannsóknar- og þróunarstarf á sviði menntunar og veita kennurum aðgang að gæðastarfsþróun sem styður við námssamfélög skóla um allt land. Kennarar eru virkir þátttakendur í menntarannsóknnum og þau eru fjölmörg þróunarverkefni í gangi í skólum landsins um þessar mundir. Verkefnið *Kveikjum neistann* er eitt af þeim frábæru verkefnum en það hefur vakið sérstakar athygli fyrir þær sakir að heilt bæjarfélag stendur að baki því. Reynslan sýnir að þegar skólastjórnendur, kennarar, foreldrar og aðrir hagaðilar í nærumhverfi taka höndum saman um að gera betur og vinna saman að menntaumbótum þá gerast stórkostlegir hlutir.

Valdeflum nemendur

Um margskonar próf og matskvarða sem nýttir eru til að leggja mat á hæfni og þekkingu nemenda innan skólakerfisins gildir að slík verkfæri eru tvíbent sverð, mikilvæg til að leggja mat á hæfni og þekkingu nemenda en um leið geta slík verkfæri verið varasöm leið til að flokka og stimpla nemendur. Alþekkt er að fólk sem átt hefur við námsörðugleika að stríða hefur komið brotið út úr skólakerfinu og jafnvel dottið út á

miðri leið. Sé verið að ofnota lesfimiþrófin eða beita þeim á óskynsamlegan máta eins og vísbendingar eru um í einhverjum tilfellum þá er brýnt að endurskoða það.

Samvinna um stefnumótun á sviði menntunar

Því miður er þessi þingsályktunartillaga engu betri en þegar hún var lögð fram árið 2022. Ekkert mið hefur verið tekið af þeim umsögnum sem þá bárust. Allar breytingar á aðalnámsskrá þarf að vinna í nánú samráði við helstu sérfræðinga á sviði menntavísinda, fræðafólk og kennara. Ég hvet þingmenn til að leita eftir sjónarmiðum og samvinnu við sérfræðinga á sviði menntavísinda í þeim mikilvæga málaflokki sem menntun er.

Virðingarfyllst,

Kolbrunn Þ. Pálsdóttir

Forseti Menntavísindasviðs
Háskóli Íslands

Í umsögn þessari er m.a. byggt á eftirtöldum heimildum:

Lög um grunnskóla

Aðalnámskrá grunnskóla

Guðbjörg Þórisdóttir. (2018). hvað er hvað og hvað þarf til? Í Skólaþræðir. Sótt af <https://skolathraedir.is/2018/04/11/hvad-er-hvad-og-hvad-tharf-til/>

Menntamálastofnun. (e.d.). Ný lesfímiviðmið Menntamálastofnunar. Sótt af https://mms.is/sites/mms.is/files/lesfimividmid_fyrir_vef_mms.pdf

Freyja Birgisdóttir. (2016). Orðaforði og lestrarfærni: Tengsl við gengi nemenda í lesskilningshluta PISA. [Vocabulary and reading fluency: Associations to PISA reading literacy]. *Netla – An electronic Journal on Education and Development. A special issue on Literacy*.

Rannveig Oddsdóttir. (2018). Hversu hratt er nógu hratt? – Tengsl lestrarhraða, lesfími og lesskilnings. Í Skólaþræðir.

Rannveig Oddsdóttir, Hrafnhildur Ragnarsdóttir og Freyja Birgisdóttir. (2013). Þróun textaritunar í fyrstu bekkjum grunnskóla. Frásagnir og upplýsingatextar barna í 2.–4. bekk. *Netla – Vefímarit um uppeldi og menntun Sérrið 2013 – Rannsóknir og skólastarf*. Menntavísindasvið Háskóla Íslands

Sigríður Ólafsdóttir og Baldur Sigurðsson. (2017). Hnignandi frammistaða íslenskra nemenda í lesskilningshluta PISA frá 2000 til 2015: Leiðir til að snúa þróuninni við. *Netla – Vefímarit um uppeldi og menntun*. Menntavísindasvið Háskóla Íslands. Sótt af <http://netla.hi.is/greinar/2017/ryn/16.pdf>

Sigríður Ólafsdóttir og Baldur Sigurðsson. (2019). Lesskilningur: Skýringar á lesskilningi íslenskra nemenda í PISA 2018. Í Arnór Guðmundsson og Guðmundur Bjarki Þorgrímsson (ritstj.), *Helstu niðurstöður PISA 2018*. https://mms.is/sites/mms.is/files/pisa_2019_0.pdf